

УДК 947.04“1917–1921”

*Павло ТКАЧУК, Леонід КРИВИЗЮК***АРТИЛЕРІЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ:
ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА, ОЗБРОЄННЯ**

Наведено особливості формування та озброєння артилерії Збройних сил Західно-Української Народної Республіки в 1918–1919 рр. Проаналізовано способи формування артилерії УГА, її організаційну структуру і тактику бойових дій. Зауважено, що цими ознаками та боєздатністю вона не поступалася тогочасним формуванням армій європейських держав. Притаманний для Наддніпрянської армії період стихійного творення гарматних батареїв і артилерійських груп в армії ЗУНР тривав недовго. Все це дало змогу галицьким артилерійським бригадам упродовж дев'яти місяців протистояти набагато сильнішому польському війську.

Ключові слова: Галицька армія, артилерія, батарея, полк, гармата.

Досвід формування та функціонування національної регулярної армії в добу Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. не втратив свого значення і нині, зокрема в ході реформування сучасних Збройних сил України. Особливо цінними є уроки розбудови Галицької армії, насамперед її артилерії.

1 листопада 1918 р. під керівництвом українського військово-політичного проводу у Львові та більшості населених пунктів Східної Галичини й Буковини відбулося повстання, унаслідок якого влада в краї перейшла до революційного парламенту – Української Національної Ради (створена 18 жовтня 1918 р.). Після проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) та створення її уряду – Державного Секретаріату (9 листопада), в якому посаду військового міністра зайняв керівник Першолистопадового чину полковник Дмитро Вітовський, у краї розгорнулося державне і військове будівництво¹.

З перших днів державотворення українська влада змушена була захищати суверенітет ЗУНР від агресії сусідньої Польщі (відновлена 11 листопада 1918 р.), яка мала сильну підтримку з боку країн Антанти². Східна Галичина приваблювала країни Заходу природними багатствами, дешевою робочою силою, а також як плацдарм наступу на радянську Росію і бар'єр протистояння більшовицьких ідей у Європу³. Так розпочалася дев'ятимісячна українсько-польська війна 1918–1919 рр., у ході якої

¹ Історія Львова: у 3 т. / редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2007. – Т. 3: Листопад 1918 – поч. XXI ст. – С. 10–26; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Історія / [відп. ред. О. Карпенко]. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 74–160.

² *Магочій П. Р.* Історія України / Павло Роберт Магочій. – Львів, 2007. – С. 441–442; *Зашкільняк Л.* Історія Польщі / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. – С. 442.

³ *Карпенко О.* Імперіалістична інтервенція на Україні. 1918–1920 / О. Карпенко. – Львів, 1964. – С. 143.

розгорнулося творення регулярної Української Галицької Армії (УГА). Її зав'язком стали військові формування, які здійснили Першолистопадове повстання, насамперед півторатисячний полк Українських січових стрільців (УСС), що боронив Львів у листопаді 1918 р., та сформовані на периферії зусиллями енергійних старшин окремі загони добровольців і бойові групи (БГ) на західному пограниччі. Саме групи "Північ", "Хирів", "Рудки", "Угнів", "Старий Самбір", "Крукеничі", "Щирець", "Любінь Великий", "Старе Село", "Схід", "Наварія" утворили суцільний фронт на заході від Белза до Турки, а також під Львовом, і не дозволили польським формуванням здійснити загарбницькі плани восени 1918 р.⁴ У січні 1919 р. під керівництвом начальника штабу УГА полковника Є. Мішковського проведено докорінну реорганізацію армії, унаслідок якої вона перетворилася, за висловом військового історика Д. Микитюка, "в поважну, на європейський лад сформовану бойову силу, що нараховувала біля 60 тисяч бійців, з добре забезпеченим запліллям"⁵. УГА тепер мала три корпуси по чотири бригади у кожній. Велику увагу приділяли артилерії: кожна бригада мала гарматний полк (гп). "З-поміж усіх родів зброї галицьких військ найкраще представлялася артилерія, – згадував колишній командир гп С. Мацькевич. – Своєю дуже доброю організацією завдячувала ця одна з найважливіших стягів УГА не лише добре вишколеним гармашам, але у великій мірі визначним старшинам-артилеристам, командирам батареї і полків з їх великим бойовим досвідом та організаційним хистом. Зі скромних залишків по австрійській армії ці командири в дуже скорому часі сформували батареї та гп так добре, що артилерія УГА перевищала польську артилерію і артилерію Дієвої Армії (УНР – авт.)"⁶.

Отже, зав'язком артилерії УГА стала гарматна батарея (гбатур), яку українські повстанці захопили в Тернополі, де дислокувався 33 гп (австрійський). За завданням Д. Вітовського, досвідчений артилерист поручник І. Сітницький привіз трофейні гармати до Львова. Дорогою у Золочеві він укомплектував батарею добровольцями – українськими гармашами австрійського полку. До 6 листопада прибули ще дві гармати зі Стрия й ще одна з Підбірець. Призначений командиром першої гбатур УГА четар Ю. Полянський зайняв вогневу позицію на терасі Високого Замку у Львові, встановив телефонний зв'язок з Начальною Командою у Народному Домі (нині будинок офіцерів Західного оперативного командування) й отримав умовний позивний "Загреб". Того ж дня українські гармати прицільною стрільбою подавили вогонь польських легких гармат, які займали позиції на площі св. Юра і Гицлевій горі. На озброєнні першої української батареї були австрійські 104-мм польові легкі гаубиці, найбільша дальність стрільби яких сягала шести кілометрів⁷.

9 листопада 1918 р. створено Державний секретаріат військових справ (ДСВС), який на чолі з полковником Д. Вітовським розгорнув військове будівництво. Важливою віхою цього процесу стали накази від 13 листопада, за якими нарешті проголошувалася мобілізація військовозобов'язаних 1883–1900 років народження та

⁴ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права / Б. Тищик. – Львів, 2004. – С. 210, 218.

⁵ Микитюк Д. Організаційна структура Української Галицької Армії / Д. Микитюк // Українська Галицька Армія. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 177.

⁶ Мацькевич С. Артилерія Української Галицької Армії / С. Мацькевич // Українська Галицька Армія. – Т. 1. – С. 177.

⁷ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма. – Львів, 1931. – С. 189–190.

утворилися дванадцять військових округ: Львів, Перемишль, Тернопіль, Станіславів, Стрий, Чернівці, Коломия, Самбір, Золочів, Чортків та інші. Цим самим наказом утворено 12 окружних та 60 повітових військових команд, які зіграли виняткову роль у розбудові УГА та її артилерії. Саме на них були покладені завдання щодо мобілізації, вишколу новобранців, підготовки старшинських і підстаршинських кадрів для різних родів зброї тощо. Для виконання цих відповідальних завдань до складу окружних команд входили піхотні та гарматні коші (гк), які зазвичай діяли на базі колишніх австрійських запасних полків⁸.

Особливо високою організованістю відзначалася Коломийська Окружна військова команда (ОВК) на чолі з сотником Ф. Приймаком, де діяли два запасні стрілецькі полки імені гетьманів України І. Мазепи та П. Дорошенка і запасний гп. Вони підготували для фронту шість піхотних куренів (батальйонів), а запасний арtpолк (ап) під командуванням талановитого організатора сотника Р. Щипайла (згодом – начальник відділу артилерії військового міністерства ЗУНР) – кілька гбатур, укомплектованих особовим складом та бойовою технікою. У ті ж дні Тернопільська ОВК на чолі з отаманом УСС Н. Гірняком на базі колишнього 15-го полку піхоти австрійської армії сформувала 1-й Подільський полк ім. Симона Петлюри. Крім підготовки поповнення для УГА, він займався ще й роззброєнням австро-угорських частин, які поверталися восени 1918 р. з України, і цим суттєво поліпшив озброєння УГА, зокрема артилерії⁹.

Упродовж існування УГА в 1918–1920 рр. організація її артилерії зазнала відчутних змін – від стихійно створених поодиноких батарей, розкиданих по всьому 300-кілометровому польському фронту, до майже 60 батарей у складі бригадних і корпусних гп з чіткою структурою і підпорядкуванням. На першому етапі (листопад–грудень 1918 р.) основною тактичною ланкою УГА були БГ, які склалися часом з напівпартизанських загонів та окремих куренів, сформованих на периферії національно свідомими українськими старшинами австрійської армії. “Сформувалися і на початку листопада вели бої в районі Рави Руської спочатку напівпартизанські загони, – відзначав історик М. Литвин, – Угнівський – четаря І. Пушкаря, Жовківський – поручників І. Грецака і В. Секунди та Яворівський – поручника І. Клея. На південному крилі фронту поручник І. Околот у середині листопада сформував у прифронтових Рудках стрілецьку сотню. В районі Лютовиська четар Ю. Дякунчак організував піхотний курінь у складі трьох сотень, який прикрив самбірську дільницю фронту. Поручник С. Малецький на початку листопада сформував загін для оборони Старого Самбора”¹⁰. У грудні Начальна Команда (НК) УГА встановила зв’язок з десятками груп і загонів, об’єднала їх протягом грудня у БГ “Північ”, “Південь”, “Схід”, “Рудки” та ін. з єдиним командуванням і підпорядкуванням. ОВК спрямовували до БГ сформовані й озброєні піхотні та гарматні підрозділи.

Аналогічний шлях у своїй організації проходила українська артилерія. Спочатку стихійно зусиллями артилерійських старшин створювали окремі батареї по 2–4 гармати в кожній, які цілком самостійно діяли у складі своїх груп і загонів. На фронті під Львовом від Оброшина до Полянки у листопаді 1918 р. діяли окремі батареї

⁸ Вістник Державного Секретаріату Військових Справ (далі – Вістник ДСВС). – 1918. – Ч. 1.

⁹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – С. 121–122.

¹⁰ Там само. – С. 131.

групи “Південь-П”, які сформували й очолили поручники І. Михайлів і М. Кречківський, а також кілька гарматних чет по дві гармати в кожній. Ці гарматні підрозділи були цілком самостійними. І лише в грудні, коли створилася БГ “Щирець” з єдиним командуванням і до неї стали прибувати із запасних полків Стрия та Станиславова гарматні батареї, утворено артилерійську групу у складі п’яти батарей, на базі якої у січні створено 7-й гарматний полк Львівської бригади. Відзнакою артилерії стали червоний поясок на шапці та червоного кольору зубчатка на ковнірі¹¹.

Вже у грудні 1918 р. розгорнули широкомасштабну діяльність ОВК¹². З утворення гк у Коломиї, Станиславові, Стрию, Тернополі, Золочеві і Чорткові під керівництвом артилерійських референтів ДСВС і НКГА розпочалося організоване формування гбатар, вишкіл особового складу і відправка на фронт. Зазначимо, що комплектування батарей, а згодом і полків йшло за рахунок гармашів колишньої австрійської армії. У її складі було чимало гп і навіть бригад, в яких переважали українці.

Так, після розвалу Австро-Угорщини та її армії до Галичини повернулося багато підготовлених гармашів з фронтним досвідом. Щоправда, повернення з італійського фронту, де перебувала більшість зазначених частин, децю затягувалося внаслідок затримки полонених. Відтак проблем з комплектуванням артилерійських підрозділів у командування армії було набагато менше, ніж іншими спеціалістами, наприклад, летунами.

Зауважимо, що на першому етапі українсько-польської війни артилерію УГА помітно посилили гарматні частини, які прибули з Наддніпрянщини на прохання військово-політичного проводу ЗУНР. У грудні 1918 р. з Києва прибули три полки, зокрема полк важкої артилерії, якої тоді бракувало в УГА. Це були 2 гп і 6 гп, сформовані й надіслані з Києва командувачем артилерії Осадного корпусу СС полковником Р. Дашкевичем, а також 1 Запорізький важкий гп¹³.

Система організації та вишколу артилерії в УГА шляхом утворення гк при ОВК, коли у запасних частинах комплектувалися, озброювалися, проходили вишкіл артилеристи у складі штатних батарей і зі своїми командами відбували на фронт, виявилася надзвичайно ефективною. Такої системи організації і підготовки артилерії у ті часи не мала жодна з армій країн Східної Європи.

Організацією артилерії УГА безпосередньо керував відділ ДСВС. Його начальником міністр Д. Вітовський призначив досвідченого артилериста сотника Т. Гозу, якого у січні 1919 р. замінив С. Лещій. У відділі самовіддано працювали старшини І. Слезак, Р. Якверт, І. Коліушко, О. Найверт та інші¹⁴. На внесок відділу артилерії у листопаді–грудні 1918 р. ДСВС видав низку наказів і розпоряджень для організації артилерії у військах. Зокрема, накази від 13 і 16 листопада про утворення ОВК та запасних Кошів, а також про зарахування на облік усіх старшин і підстаршин артилерії, враховуючи їхні звання в австрійській армії та

¹¹ Якимович Б. Збройні сили України. Нарис історії / Б. Якимович. – Львів, 1996. – С. 120.

¹² Ортинський В. Л. Силлові структури Західно-Української Народної Республіки / В. Л. Ортинський. – Львів, 2004. – С. 86–118, 243–271.

¹³ Шанковський Л. Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія. – Вінніпег, 1974. – С. 283; Кучабський В. Золоті ворота. Історія Січових стрільців 1917–1919 / В. Кучабський, М. Безручко, Є. Коновалець. – Львів, 1937. – С. 169, 172.

¹⁴ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – С. 128.

фахову освіту¹⁵. Характеризуючи діяльність ДСВС та його відділів (референтур), очевидець і дослідник тих подій М. Заклинський писав: “З усіх Секретаріатів найкраще працював у Тернополі військовий. Він мав уже зорганізовані потрібні реферати, завдяки пильній, невмирущій праці Вітовського”¹⁶.

У ході українсько-польської війни (листопад 1918 – липень 1919 р.) гк ОВК підготували й відправили на фронт, за підрахунками Л. Шанковського, 49 гарматних батарей. Відтак артилерія УГА влітку 1919 р. мала 7 тис. вояків, 187 гармат і 6 тис. коней¹⁷. Отже, вона стала потужним бойовим формуванням Збройних сил (ЗС) ЗУНР і становила близько 10,5% особового складу армії. Насиченість війська артилерією була на рівні показників головних європейських держав, або й перевищувала їх. Зокрема, УГА мала 8 гармат на 1000 бійців піхоти, тоді як у 1914 р. французька та німецька мали лише по шість, а російська й австрійська – по чотири. Щоправда, під кінець Першої світової війни російська й австрійська збільшили цю кількість до 10 гармат, а французька й німецька – до 16. Армія УНР впродовж визвольних змагань 1917–1920 рр. мала сім гармат на 1000 вояків. Але потенційні можливості ЗУНР були незрівнянно меншими, ніж у зазначених держав. Отож, утримувати артилерію на передовому рівні вдавалося шляхом наполегливої організаційної діяльності всіх ланок ЗС ЗУНР¹⁸.

“Організуванням батарей займалися гк при ОВК в Коломиї, Станиславові, Стрию, Самборі, Чорткові, Тернополі і Золочеві, – згадував колишній командир гп сотник С. Мацькевич. – Найкраще був зорганізований гк у Золочеві під командою сотника Лещія. Як тільки появився на станції новий транспорт покинутих гармат, чи привезених із-за Збруча, негайно перевозили їх до гк, там розбирали, чистили, мастили й ладнали так, щоб стали справні до бою. Дальше вишколювали призначену на те обслугу, пристаралися коней, упряж і весь виряд і до кількох тижнів виросла готова нова батарея до бою. Таких батарей гк мав у Коломиї – 9, другі коші вислали по кілька батарей польових гармат чи важких гаубиць”¹⁹.

Найповніше відтворено внесок гк ОВК Л. Шанковським у монографії “УГА. Воєнно-історична студія”. Згідно з його реєстром, гбтр підготували й відправили на фронт: Золочів – 20 (командири батарей В. Галан, А. Козак, О. Царевич, І. Балешта, А. Бучак, О. Мельникович, О. Винничук та ін.); Стрий – 9 (Т. Мацьків, І. Михайлів, Р. Олексій, С. Когут, Г. Пушкар та ін.); Коломия – 8 (В. Тотоекул, Я. Курилюк, Т. Поліха, В. Стафіняк та ін.); Станиславів – 7 (І. Балтро, В. Зубрицький, І. Медвідь, А. Вайдакевич та ін.). 5 батарей підготували коші в Тернополі, Чорткові, Самборі²⁰.

Гарматні батареї УГА мали досить складну структуру. До управління входили командир батареї (поручник-сотник), перший старшина (заступник), харчовий старшина, старший булавний, сурмач, а також відділення розвідки (6 вояків), зв’язку (8 телефоністів). Гбтр мала 4 гармати, поділені на дві чети на чолі із першим старшиною (старшим офіцером батареї – за нинішнім терміном) (50 гармашів),

¹⁵ Вістник ДСВС. – 1919. – Ч. 2.

¹⁶ *Заклинський М.* “А ми тую стрілецькую славу збережемо”. Спомин з визвольної війни / М. Заклинський. – Львів, 1936. – С. 89.

¹⁷ *Шанковський Л.* Українська Галицька Армія... – С. 284.

¹⁸ Там само. – С. 282.

¹⁹ *Мацькевич С.* Артилерія Української Галицької Армії... – С. 179–180.

²⁰ *Шанковський Л.* Українська Галицька Армія... – С. 285–286.

чету скорострільів (дві одиниці) для охорони батареї та обоз (30 возів), до якого входили підстаршини по ремонту техніки, санітар і польова кухня. Згідно зі штатом, гбатур мала: старшин – 4, особового складу – 157, коней – 128, гармат – 4, скорострільів – 2, возів – 8²¹.

На першому етапі організації артилерії батареї УГА мали на озброєнні здебільшого австрійську бойову техніку, яка дісталася від армії Австро-Угорщини восени 1918 р. у Галичині. Легкі польові гармати і гаубиці були застарілих зразків, які за своїми тактико-технічними даними суттєво поступалися російським²².

Спершу в УГА була всього одна батарея важких гармат під командуванням четаря І. Костинчука, яка мала дві російські 152-мм гармати з дальністю стрільби 12,4 км. Цей недолік було ліквідовано за рахунок прибулої артилерії з Наддніпрянщини у складі трьох гп, які мали 26 гармат і гаубиць, серед них 12 важких²³.

Уже на першому етапі українсько-польської війни, коли основну оперативнотактичну одиницю УГА становили БГ, зусиллями артилерійських командирів у їхньому складі створюються полки або групи артилерії. Так, наприкінці грудня 1918 р. за наказом командира БГ “Старе Село” отамана О. Микитки на підльвівському фронті досвідчений артилерист сотник Я. Воевідка об’єднав батареї, які прибували з Коломиї (2), Золочева (2), Станиславова (2) в один гарматний полк. До нього приєдналися дві батареї, які прибули з Наддніпрянщини зі складу артилерії Осадного корпусу СС полковника Є. Коновальця. Їх надіслав галичанин, командувач артилерії корпусу полковник Р. Дашкевич. Саме одна з них – 152-мм важких далекобійних гармат – під командуванням сотника Є. Білинського прицільним вогнем спричинила величезний вибух складів з боєприпасами в районі Головного вокзалу Львова (600 тис. набойів та 5 тис. гарматнів). Це викликало масову паніку поляків у місті²⁴.

На підльвівському фронті у грудні 1918 р. – січні 1919 р. у складі БГ “Наварія” полковника І. Омеляновича-Павленка було створено групу артилерії “Басівка”. До неї ввійшли прибулі зі Станиславова батареї поручників Т. Мацьківа, Ю. Шепаровича та В. Зубрицького, на озброєнні яких були легкі австрійські 105-мм гармати. Тоді ж у районі на південь від Оброшина під командуванням прибулого з Відня добровольця німця Ернеста Кнейфеля було створено артилерійську групу “Південь-II”, до якої включили окремі діючі батареї поручників І. Михайліва, М. Кречнівського, Р. Олексія, С. Когута, сформовані у Стрию та Станиславові²⁵. Як згадував колишній комбат четар О. Тишовницький, на південному крилі польського фронту, де БГ були невеликими, артилерія групувалася по 2–3 батареї: із стрийського гк – П. Гнатківського, О. Тишовницького та Г. Пушкаря²⁶.

Однак процес об’єднання артилерії в полки чи групи на північному крилі польського фронту дещо затягнувся. У складі БГ “Угнів”, яка, по суті, до лютого 1919 р. нагадувала напівпартизанський загін, діяла окрема 6 гбатур поручника І. Околота. В районі Сокаля об’єдналися дві батареї Г. Давида і О. Мельниковича. На початку

²¹ Вістник ДСВС. – 1919. – Ч. 6.

²² История Первой мировой войны 1914–1918. – Москва, 1975. – Т. 7. – С. 105.

²³ Шанковський Л. Українська Галицька Армія... – С. 283.

²⁴ Курилюк Я. 1-й гарматний полк УГА / Я. Курилюк // Українська Галицька Армія. – Т. 1. – С. 181–182.

²⁵ Олексій Р. 7-й гарматний полк / Р. Олексій // Українська Галицька Армія. – Т. 1. – С. 193–195.

²⁶ Тишовецький О. 11-й гарматний полк / О. Тишовецький // Там само. – С. 202.

січня до них приєдналася батарея важких гаубиць поручника В. Клодницького, що прибула з Чорткова. Проте часто ці батареї діяли відокремлено, в інтересах стрілецьких загонів або куренів на великій ділянці фронту від Сокала до Немирова²⁷. І все ж, завдяки зусиллям командування УГА та артилерійських командирів процес об'єднання окремих гарматних підрозділів і створення полків та артгруп поступово набирала силу. На першому етапі розбудови артилерії було закладено підґрунтя для успішної реорганізації УГА у січні 1919 р., коли вся артилерія була зведена у бригадні полки, набула єдиної структури й вийшла на новий рівень організації.

У ході розбудови УГА та розгортанні її артилерії ДСВС і НК вирішували складну проблему командних кадрів, брак яких виявився вже у січні 1919 р. Укомплектування гарматних частин і підрозділів старшинами відбувалося трьома основними шляхами. Насамперед ОВК облікувала всіх старшин – українців колишньої австрійської армії, які призначалися на командні посади. Вони становили близько 360 старшин із 400 за штатом. Щоправда, значна їхня кількість мала університетську освіту, чимало з них отримали військову фахову освіту в австрійських офіцерських школах артилерії. Із 14 командирів гп було 11 українців. Серед них, зокрема, випускники Львівського університету й австрійських офіцерських шкіл В. Галан, Я. Курилюк, Я. Воевідка, Ю. Шепаревич, В. Бабій, П. Продиус та ін. Усі українські старшини артилерії мали фронтовий досвід, дехто з них командував батареями (В. Бабій, Я. Курилюк)²⁸.

Нестачу старшин вищих рангів, особливо штабних, було ліквідовано шляхом прийому на службу в УГА офіцерів австрійської армії – німців, які добровільно зголошувалися до українського війська. Вже наприкінці листопада 1918 р. з Відня прибуло близько 90 осіб на чолі з підполковником А. Кравсом, майбутнім генералом, командиром 3-го галицького корпусу. Серед них виявилися досвідчені артилеристи-фронтовики, які отримали високі посади в УГА та артилерії зокрема. В рефертурах артилерії ДСВС і НКГА служили Р. Якверт, Г. Мот, Ф. Ерле. 24-літній випускник Артилерійської військової академії, командир батареї капітан Р. Фріш очолив 6 гп. Е. Кнейфель – артгрупу “Південь-II”, а згодом 7 гп УГА. Усі вони виявили себе вправними фахівцями, сумлінно виконували свої службові обов'язки й чесно служили українській справі. Серед прибулих на службу в галицькій артилерії були також старшини з Наддніпрянщини. До двох десятків їх прибуло з гарматними частинами від армій УНР і Української держави. Відзначимо серед них талановитих командирів полків УГА отаманів Кирила Карася та Петра Лясковського.

Але командування армії прагнуло поповнювати артилерію власними старшинами, підготовленими у військових навчальних закладах, які засновано у січні 1919 р., коли полковник Д. Вітовський віддав наказ про створення трьох піхотних і одної артилерійської старшинських шкіл – у Станиславові, тимчасовій столиці ЗУНР. Ця школа розмістилася в облаштованих казармах колишнього австрійського 33 ап, мала приміщення для курсантів, навчальний корпус, артилерійський парк, стайні для коней та ін. Начальником школи міністр призначив отамана С. Лещія, доброго організатора, вправного артилериста, фронтовика. Начальником штабу став

²⁷ *Околот І.* Зі споминів командира батареї про дії на відтинку Угнева / І. Околот // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Ч. 7. – С. 17–18.

²⁸ *Шанковський Л.* Українська Галицька Армія... – С. 285–286.

сотник І. Сітницький, який згодом очолив школу, коли С. Лещія перевели в референтуру ДСВС. Викладачами та інструкторами були також досвідчені артилеристи поручники Т. Мацьків, О. Белей, підстаршини В. Вагель, І. Столярчук. До школи були прийняті 44 курсанти, які мали освіту в обсязі не менше 6 класів гімназії, здебільшого підстаршини колишнього легіону УСС віком 18–24 роки. Їх розбили на дві чети по 22 курсанти. Кожна з них мала свого командира-вишкільника²⁹.

Регулярні заняття в школі розпочалися 10 січня 1919 р. Програма навчання була досить насиченою й охоплювала, зокрема, теорію артилерії, облаштування гармат, стрільбу, тактику, військову топографію, фортифікацію, статути, санітарну підготовку, адміністрацію і військову стилістику. Чимало часу відводилося на верхову їзду, нагляд за кінями. Головним завданням адміністрації школи було дати курсантам упродовж чотирьох місяців навчання знання і практичні навички з управління вогнем гбтр, ефективне використання артилерії у різних видах бою та у взаємодії з піхотою.

Згідно з розпорядком дня і розкладом занять, щоденно проводилося протягом восьми годин навчання: чотири години муштри і польових вправ до обіду та чотири години теоретичних лекцій після обіду. Водночас були організовані лекторій з історії України, українського війська, культурно-освітні заходи, які мали на меті національно-патріотичне виховання. В основу підготовки були покладені програми, статути, навчальні посібники австрійської армії, які перекладалися на українську мову. Раз на тиждень артилеристи виїжджали у поле, де проводилися практичні навчання. Для цього використовували артилерійський полігон колишнього 33 ап.

Згадуючи Станиславівську старшинську школу артилерії, колишній курсант С. Кульчицький писав: “Школу очолював і вів командант школи, теоретичний і практичний вишкіл вели викладачі, практичний польовий вишкіл (муштра) був у руках досвідчених колишніх активних підстаршин австрійської армії, які своїм знанням та ідейністю в нашій старшинській школі записалися золотими буквами як вимагаючі, суворі, але справедливі вишкільники. Всі учні школи цінили їх, поважали, слухали й любили”³⁰. Серед тодішніх курсантів були В. Кубійович, згодом видатний географ, енциклопедист та громадсько-політичний діяч часів Другої світової війни; М. Зарицький, пізніше відомий вчений, професор математики Львівського університету.

Першій старшинській гарматній школі УГА не вдалося здійснити випуск своїх вихованців. 15 травня 1919 р. польські війська розгорнули загальний наступ по всьому галицькому фронті. Посилені 60-тисячною армією генерала Ю. Галлера, яка прибула із Франції та була добре вишколена й озброєна, вони стрімко просуvalися на схід і скоро наблизилися до Станиславова. Старшинську школу терміново реорганізована у бойову гбтр, яка 25 травня покинула місто. На початку червня вона влилася до 3 гп сотника Ю. Шепаровича і 5 червня вступила в бої. У ході наступальної Чортківської операції Галицької армії (8–28 червня 1919 р.) вона

²⁹ Тулюк-Кульчицький С. Старшинські школи Галицької Армії / С. Тулюк-Кульчицький // Українська Галицька Армія у 50-річчя її участі у визвольних змаганнях. – Вінніпег, 1968. – Т. 4. – С. 252–253.

³⁰ Там само. – С. 254.

дійшла до Тернополя, де курсанти отримали підстаршинські нашивки, а деякі й звання хорунжих, і були розподілені по гп армії³¹.

У липні 1919 р. в УГА засновано Армійський вишкіл артилерії. Після переходу через Збруч під Кам'янцем-Подільським начальник Станиславівської артшколи С. Лещій відновив навчальний заклад. Невдовзі школу очолив сотник І. Сітницький, який організував навчальний процес. У ній упродовж трьох місяців навчалося 25 підстаршин. У жовтні 1919 р. державна комісія під головуванням отамана С. Лещія здійснила перший випуск галицьких старшин артилерії. Після здачі іспитів курсанти отримали свідоцтва і звання хорунжих (первинне старшинське звання) й були призначені на командні посади. За підрахунками Т. Кульчицького, у всіх старшинських школах УГА навчалися й отримали старшинські звання 440 курсантів, не отримали з різних причин звання 180 осіб. Артилерійські школи підготували армії 67 старшин³².

10 грудня 1918 р. на запрошення керівництва ЗУНР із Наддніпрянської армії прибули на службу в УГА на посаду командувача армії досвідчений генерал Михайло Омелянович-Павленко і начальника штабу – полковник Генерального штабу Євген Мішковський. Вже в січні 1919 р. новий начальник штабу домігся затвердження свого плану реорганізації УГА. Зауважимо, що уродженець Полтавщини закінчив Чугуївське юнкерське піхотне училище та Миколаївську академію Генерального штабу (1912), на фронтах Першої світової війни виявив високі професійні здібності й у 34 роки став полковником. На Наддніпрянщині займав високі посади в Генеральному штабі³³.

Є. Мішковський був не лише генератором передових ідей у військовій справі, а й виявив себе талановитим командиром. Він був палким прихильником маневреної війни і вважав віджилими старі традиційні структури армії: насамперед громіздку дивізію, яка, наприклад, у російській армії складалася з бригад, по три полки в кожній. Отже, дивізію як проміжну структуру між корпусом і бригадою ліквідували. Як основну тактичну складову армії впровадили піхотну бригаду полкового складу з кіннотою і артилерією. У кожній з них був гп. Полковнику вдалося подолати консервативні погляди, насамперед колишніх австрійських офіцерів, і за неймовірно короткий термін (січень–лютий 1919 р.) у ході бойових дій українсько-польської війни здійснити велику перебудову армії. За висловом історика М. Литвина, УГА перетворилася в сучасну збройну силу європейського зразка й своєю організацією випередила не лише Армію УНР, але й Австрії, Угорщини та Польщі³⁴.

Унаслідок реорганізації, в якій брали участь ДСВС, НКГА, командний склад БГ та груп артилерії, створено три корпуси, у складі кожного сформовано чотири бригади, до яких входили три стрілецькі курені та гп. На місці окремих різноманітних за структурою і складом БГ постали однорідні, зручні в управлінні 12 стрілецьких бригад. У складі штабів корпусу й бригади створено референтури артилерії, які, на відміну від сучасної структури начальника артилерією бригади, не виконували функції керівництва бойовими діями гарматних частин, а займалися здебільшого укомплектуванням та забезпеченням їх усім необхідним для бою.

³¹ Українська Галицька Армія (Матеріали до історії). – Вінніпег, 1968. – Т. 4. – С. 268–269.

³² *Кульчицький Т.* Вказана праця. – С. 272.

³³ *Литвин М.* Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995. – С. 147.

³⁴ *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – С. 146.

Отже, у лютому 1919 р. УГА мала три корпуси, з них 1-й корпус підполковника О. Микитки у складі бригад: 5-ї Сокальської, 6-ї Равської, 9-ї Угнівської і 10-ї Янівської. До 2-го Галицького корпусу полковника М. Тарнавського увійшли: 1 бр УСС, 2-га Коломийська, 3-тя Бережанська і 4-та Золочівська бригади. Третій корпус на південному крилі фронту під командуванням полковника Г. Коссака становили 1-ша Гірська, 7-ма Львівська, 8-ма Самбірська і 11-та Стрийська бригади³⁵. Кожна бригада мала гп, які носили номер своєї бригади і мали за невеликим винятком однакову організацію.

Типовий гарматний полк складався з управління, до якого входили: командир, ад'ютант (начальник штабу), якому підпорядковувалися відділи: булавний, муніципний, технічний, санітарний, харчовий та старшини – зв'язку, муніципний, технічний, інтендант, харчовий, лікар, ветеринар. Полк становили три (рідше чотири) гбатр та чета скоростріль. Зазвичай гп мав 600 вояків, 525 коней, 12–16 гармат і близько 200 возів³⁶.

Крім 12-ти гп стрілецьких бригад, які організаційно й оперативно підпорядковувалися командирам бригад, НКГА мала армійську артилерію – два наддніпрянські полки важких гаубиць двобатарейного складу і три батареї далекобійних гармат (по дві у кожній).

Аналізуючи способи формування артилерії УГА, її організаційну структуру і тактику бойових дій, зауважимо, що цими ознаками та боєздатністю вона не поступалася тогочасним формуванням армій європейських держав. Притаманний для Наддніпрянської армії період стихійного творення гбатр і артилерійських груп в армії ЗУНР тривав недовго. Вміло й максимально були використані артилеристи та озброєння колишньої австрійської армії, на високі посади командирів полків сміливо висувалися добровольці з австрійської армії та Наддніпрянщини. В основу кадрової політики було покладено професійні якості. Все це дало змогу галицьким артилерійським бригадам упродовж дев'яти місяців протистояти набагато сильнішому польському війську.

Pavlo Tkachuk, Leonid Kryvyziuk. Artillery of the Galician Army: establishment, structure, equipment

The article analyzes characteristic features of the establishment and equipment of artillery of the Armed Forces of the West Ukrainian People's Republic (ZUNR) in 1918–1919 and, subsequently, of the Ukrainian Galician Army: its structure and tactics. It is argued that its efficiency was comparable to the armies of other European states. The period of spontaneous establishment of cannon batteries and artillery troops in the ZUNR army was brief, unlike in the Dnieper Ukraine Army. This enabled the Galician artillery brigades to resist a much stronger Polish Army for nine months.

Key words: Galician Army, artillery, battery, regiment, cannon.

³⁵ Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919 / А. Крезуб. – 2-ге вид. – Нью-Йорк, 1966. – С. 74–75.

³⁶ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – С. 169.